ID1566
22
4-10-1991

4.110520055003

NIEHOVE

gemeente Zuidhorn

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

NIEHOVE, gemeente Zuidhorn

4.110520055004

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Niehove als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de gemeenteraad, Gedeputeerde Staten van Groningen, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Niehove aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing.

De raad van de toenmalige gemeente Oldehove verzocht daarbij de grens zodanig te verleggen dat de bebouwing aan de Havenstraat binnen het aan te wijzen gebied komt te liggen. Gedeputeerde Staten van Groningen en de Rijksplanologische Commissie ondersteunden het verzoek van de gemeenteraad. In verband daarmee is de westelijke begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht verruimd ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel en in overeenstemming gebracht met de grens van het te beschermen dorpsgezicht die in het bestemmingsplan "Niehove" is gehanteerd.

Ter plaatse van de voormalige school aan de Rikkerdaweg zijn inmiddels een aantal woningen gebouwd. De passage over de storende inrichting van het terrein, die op pagina 5 van de toelichting bij de aanwijzing voorkomt, kan daarmee als vervallen worden beschouwd.

Als gevolg van een gemeentelijke herindeling maakt het dorpsgezicht Niehove per 1 januari 1990 deel uit van de nieuw gevormde gemeente Zuidhorn.

ERRATUM

In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988".
De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

4,110520055005

NIEHOVE
gemeente Oldehove

Toelichting op het besluit tot aanwijzing van Niehove als beschermd dorpsgezicht

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart door een stippellijn omgrensde gebied. (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 315)

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

Januari 1988.

Inleiding

Het beschermde dorpsgezicht betreft de kom van het dorp Niehove, alsmede een deel van het direct daaraan grenzend agrarisch landschap, gelegen in het noordwestelijk kleigebied van de provincie Groningen, op een afstand van circa 20 km ten noordwesten van de stad Groningen.

De nederzetting Niehove ontstond waarschijnlijk al voor het begin van de jaartelling, als een agrarische vestiging in het kweldergebied van Humsterland en ontwikkelde zich onder invloed van periodieke overstromingen tot een verhoogde woonplaats of wierde.

Toen na de aanleg van zeewerende dijken gedurende de Middeleeuwen de bewoningsomstandigheden zich aanmerkelijk verbeterden, vonden ook andere dan de oorspronkelijke agrarische functies een plaats op de wierde, waardoor er op het relatief kleine oppervlak van de wierde een dicht bebouwde dorpsstructuur ontstond.

Doordat de ontwikkeling zich zeer geleidelijk voltrok is het historisch aspect ook thans nog duidelijk herkenbaar aanwezig in de ruimtelijke opbouw van Niehove. Deze opbouw kenmerkt zich vooral door de centrale ligging van de kerk met het kerkhof op de top van de wierde en daaromheen een ring van bebouwing. Vanaf de centrale ringweg tussen kerk en genoemde bebouwing lopen radiale wegen naar een buitenste (halve) ringweg aan de noordkant van de dorpskom. Aan deze radialen en de buitenste ringweg is de overige dorpsbebouwing gesitueerd.
De kenmerkende dorpsstructuur, in samenhang met de historisch waardevolle dorpsbebouwing, levert een beeld van zodanige cultuur-historische waarde dat een aanwijzing van Niehove als beschermd dorpsgezicht gerechtvaardigd is.

Ontstaan en ontwikkeling

Na de laatste ijstijd, die circa 10 000 jaar geleden ten einde liep, begint het zeewaterniveau van de Noordzee te stijgen. Dit heeft tot gevolg, dat de kustlijn, die voordien honderden kilometers van ons land verwijderd was, landinwaarts schuift. Tevens wordt er door het zeewater zand en klei op de pleistocene ondergrond afgezet.

De stijging van het zeewaterniveau blijft zich echter niet voortzetten. Perioden met een gemiddeld hoog zeewaterniveau, de transgressiefasen, worden afgewisseld door perioden met een gemiddeld lager zeewaterniveau, de regressiefasen. In Noord-Nederland ontstaan daardoor in de perioden van regressie kweldergebieden die een groot deel

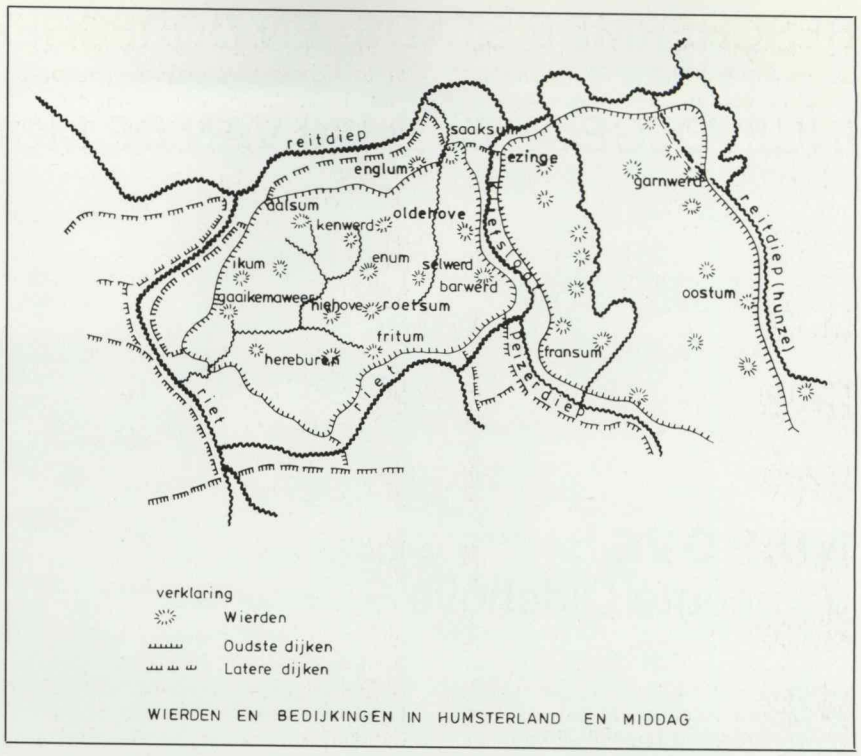

WIERDEN EN BEDIJKINGEN IN HUMSTERLAND EN MIDDAG

van de tijd droogliggen. Hierdoor worden deze gebieden in principe bewoonbaar voor de mens. Het vruchtbare kleigebied blijkt volgens oudheidkundig bodemonderzoek vooral voor veeteelt gebruikt te zijn geweest.

De eerste bewoning heeft plaatsgevonden op de van nature hoog opgeslibde gronden, de kwelderruggen of oeverwallen.

In de perioden van transgressie zijn de bewoners van de kweldergebieden genoodzaakt heuvels op te werpen, geschikt voor bewoning. In verscheidene gevallen worden de wierden weer verlaten en raken soms in een latere fase opnieuw bewoond. De terpen of wierden zijn geleidelijk aan opgehoogd door gebruikmaking van mest en kwelderzoden.

Het verschijnsel dat veel wierden in een rij achter elkaar zijn te vinden, vindt zijn oorsprong in de aanleg van deze woonplaatsen op kwelderruggen die langgerekt van vorm zijn. In het gebied van Humsterland ligt de wierde van Niehove in een reeks, gesitueerd op een oost-west liggende kwelderrug of oeverwal, die begint bij Gaaikemaweer, met vervolgens Niehove, Roetsum, Enum, Selwerd en Barwerd.

In de periode van de wierdebouw is Humsterland omringd door getijdestromen. In het noorden is dat de Hunze of het Reitdiep en in het oosten het Peizerdiep. In het zuiden wordt het gebied begrensd door de Riet en in het westen door de Lauwersinham.

Een aantal wisselende perioden van transgressie en regressie hebben tot gevolg dat er enkele 'generaties' wierden ontstaan. Naast eenhuizige wierden zijn dorpswierden ontstaan, vermoedelijk door het aaneengroeien van oorspronkelijke, dicht bijeen gelegen huiswierden. Op grond van structuurkenmerken kunnen drie typen dorpswierden worden onderscheiden. Het eerste type kenmerkt zich door een straalsgewijze of radiale verkaveling, van de kruin van de wierde naar de randen toe, waarbij deze verkaveling zich soms nog buiten de wierde over enige afstand kan voortzetten. Dit type stamt volgens oudheidkundig bodemonderzoek al uit of zelfs van kort vóór de Romeinse Tijd. Het tweede type wierde heeft door de agrarische blokverkaveling een vierkante of rechthoekige indeling van het terrein gekregen. Dit type komt vooral tot ontwikkeling in de eeuwen na het begin van de jaartelling. Een derde type wierde kenmerkt zich door een langwerpige vorm. Bij deze wierden is het agrarische karakter naar de achtergrond gedrongen en is vooral de handelsfunctie van belang. Deze handelsterpen of -wierden worden op zijn vroegst in de 7de of 8ste eeuw gevormd.

De aanwezigheid van een radiale verkaveling bij Niehove zowel op als buiten de wierde, maakt het aannemelijk dat we te maken hebben met het oudste van de hier beschreven typen.

Het proces van wierde-aanleg en ophoging van reeds bestaande wierden blijft zich doorzetten tot de 12 à 13de eeuw. In deze periode komt een aaneengesloten stelsel van

4,110520055006

dijken tot stand. Hierdoor komt er aan de wierdebouw een eind en de omliggende grond kan permanent in gebruik worden genomen.

De mogelijkheid voor het vestigen van een deel van de agrarische bedrijfsgebouwen buiten de wierden heeft voor de dorpen het gevolg dat op de wierde zelf meer plaats komt voor andere dan agrarische functies.

Oude elementen in de structuur zijn de kerk, in de 13de eeuw op de kruin van de wierde gebouwd, en het stelsel van ringwegen. In het Friese Schoutenrecht uit de 12de en 13de eeuw wordt melding gemaakt van een dorpsopbouw met een dubbele ringweg, waarbij de buitenste ringweg de voet van de wierde volgt en de binnenste het kerkhof omsluit.

Naast de gewone wegen spelen ook de waterwegen een belangrijke rol. Ten zuiden van de kom van Niehove, ligt de opvaart naar het Kommerzijlsterdiep, het Niehoofsche Diep, aangelegd na de bedijking. Dit type vaarweg, dat ook dienst doet voor de afwatering, volgt veelal het beloop van de oorspronkelijke getijdestromen. Niehove staat door het Kommerzijlsterdiep, via Kommerzijl in verbinding met de Hunze en via Niezijl met de Riet. Mede door deze voorzieningen kan Niehove een bescheiden functie als verzorgende kern voor het omliggende gebied ontwikkelen. De positie van het dorp blijkt onder meer uit het feit dat Niehove rond de 15de en 16de eeuw een apart rechtsgebied wordt, onafhankelijk ten opzichte van Oldehove. Ook krijgt Niehove de beschikking over een eigen kerkhof. Deze twee ontwikkelingen hebben tot gevolg dat de oorspronkelijke naam van Niehove 'Suxwort' – wat zoveel betekent als 'zuid-wierde' ten opzichte van het Humsterland of Oldehove – verandert in de huidige naam 'Niehove' als aanduiding voor het nieuwe kerkhof. De kerk die uit het midden van de 13de eeuw stamt, wordt in 1619 geheel verbouwd. Tevens worden omstreeks die tijd de meeste huizen van hout geleidelijk aan vervangen door stenen huizen.

De oorspronkelijke rechtspraak gebeurt door eigenerfde boeren. De eigenaar van een heerd, een boerderij met minimaal 30 grazen land, heeft recht en plicht van rechtspraak en bestuur in het onafhankelijke rechtsgebied. In het dorpsgebied van Niehove zijn volgens de 'Clauwlijsten van alle Humsterlanden Kluften' van 1600 tot 1790 twee van dergelijke heerden gelegen. De Ipkemaheerd bevindt zich ten noorden van de kerk en doet dienst als pastorie of weem. De boerderij heeft na de reformatie de functie van pastorie overgenomen van de oorspronkelijke pastorie die ten zuiden van de kerk ligt en die in 1657 verbouwd wordt tot woonhuis. De Jajemaheerd is gesitueerd in het zuidoosten van de kom van Niehove.

De oudste kaart waarop het dorp staat afgebeeld is de provinciekaart van Th. Beckeringh uit 1781, die wegens de schaal en detaillering van de kaart slechts de hoofdlijnen van de ruimtelijke structuur weergeeft (fotobijlage, afb 1).

Het eerste gedetailleerde kaartbeeld van Niehove geeft het kadastrale minuutplan uit omstreeks 1820 (fotobijlage, afb.2). Uit de plattegrond blijkt dat het hier gaat om een duidelijk voorbeeld van een wierdedorp met een uitgesproken radiale verkaveling. Centraal op de wierde ligt de kerk met het kerkhof, met daaromheen een ringweg in een bijna zuivere cirkelvorm. Tussen hof en ringweg lag tot 1830 een smalle gracht. De ruimte rond de kerk wordt begrensd door een vrijwel geheel gesloten ring van bebouwing. Op deze centrale ruimte komen zes radiaalwegen uit. De noordelijke radiaalwegen lopen door naar de buitenste ringweg, die ook deels dienst doet als doorgaande verbinding tussen Oldehove en Gaaikemaweer. De regelmaat in het patroon van de radiale verkaveling in combinatie met de gave cirkelvorm van de ringweg rond het kerkhof zorgen voor een zeer karakteristieke dorpsplattegrond. Van de kaart valt af te lezen dat de meest westelijke van de noordelijke radiaalwegen echter niet doorliep tot de buitenste ringweg. In dit noordwestelijke deel van het dorp lag namelijk de Ipkemaheerd, die sinds de 17de eeuw een groot beslag op de ruimte in de dorpskom legde.

Deze heerd nam in het dorp een belangrijke plaats in door zijn functie als pastorie. De kavelvorm week door zijn grootte en ligging af van de andere kavels. De overige bebouwing langs de radiaalwegen ligt wel op de typische radiale, van de wierde aflopende kavels. De bebouwing is hier minder dicht op elkaar gebouwd dan de bebouwing rondom de kerk. Buiten de dorpskom van de wierde laat de kaart alleen aan de noordoostelijke kant van de noordelijke buitenste ringweg nog vier kleine panden zien. Zoals ook nu nog het geval is komen de zuidelijke radiaalwegen, die ook hun oorsprong vinden bij de ringweg om de kerk, niet uit op een buitenste ringweg, maar op grote kavels ten zuiden van de dorpskom.

Aan de oostkant ligt de weg die naar het haventje in het Niehoofsche Diep leidt. Omstreeks 1830 bevindt zich ten westen van deze weg nog geen bebouwing. Alleen ter plaatse van de aansluiting met de buitenste ringweg ligt een achtkantige pelmolen.

Omstreeks 1839 verschijnt er een vlasbraakmolen in het noordoosten van het dorp bij het huidige Molenpad. In die tijd wordt er aan de westkant van de wierde een vaart gegraven die uitmondt in een (nieuw) haventje bij de pelmolen.

Ten westen van deze opvaart komt een weg te liggen, de huidige Havenstraat, die niet meer doorloopt tot de oorspronkelijke haven. In 1858 wordt de doorgaande route aan de noordkant van de dorpskom als eerste weg in de gemeente verhard (fotobijlage, afb. 4).

Hieruit blijkt dat Niehove voor de omgeving nog steeds een verzorgende functie heeft, wat ook bevestigd wordt door de bouw van de molen en de aanleg van de nieuwe haven.

Een nieuwe begraafplaats wordt in 1876 ten oosten van het dorp in gebruik genomen.

Aan het einde van de 19de eeuw wordt een deel van de wierde aan de westkant afgegraven, voor de winning van vruchtbare terpaarde ten behoeve van heide-ontginningen, onder meer in Drenthe.

Omstreeks de eeuwwisseling wordt de grote Ipkemaheerd afgebroken. Op deze plaats komen in 1913 zes woningen van de bouwvereniging Oldehove.

In de 20ste eeuw verliest Niehove zijn functie als verzorgende kern voor het omliggende gebied aan Oldehove. Door een sterke terugloop van het aantal bewoners verdwijnen geleidelijk aan de middenstanders uit het dorp en moet de school, gelegen in het noordoosten aan de Rikkerdaweg, in 1938 worden opgeheven wegens gebrek aan leerlingen. Dit gebouw en het terrein er omheen wordt later in gebruik genomen door een transportbedrijf.

Na de oorlog verdwijnen de molens uit het dorpsbeeld, met als laatste de pelmolen in 1958. Ook verliest het haventje zijn functie.

In de na-oorlogse jaren vindt er in het dorp geen nieuwbouw meer plaats. Enkele panden van bouwkundig slechte kwaliteit, verdwijnen uit het dorpsbeeld, terwijl enkele andere panden worden gerenoveerd. De Rikkerdaweg wordt als enige weg in het dorp geasfalteerd vanwege zijn functie als doorgaande weg. In de jaren 1981 en 1982 wordt de Kerkstraat opnieuw bestraat, een ingreep die samengaat met de aanleg van riolering.

Huidig ruimtelijk karakter

In de landschappelijke ligging en de ruimtelijke opbouw van het huidige Niehove is de historische ontwikkeling nog goed herkenbaar gebleven. Het landschap rondom Niehove wordt gekenmerkt door wijdse akkers en graslanden met enkele verspreid liggende boerenbedrijven.

Temidden hiervan ligt de circa vier meter hoge wierde Niehove, die zich duidelijk aftekent in het landschap. Vooral daar waar de afgravingen hebben plaatsgehad, wordt het hoogteverschil ten opzichte van het landschap extra geaccentueerd.

In de hoofdstructuur van de kom van Niehove is een groot deel van de oorspronkelijke kenmerken nog onveranderd aanwezig en duidelijk herkenbaar. Centraal op de wierde ligt de kerk met het kerkhof. Om de kerk bevindt zich een vrijwel geheel gesloten ring van bebouwing. Langs de radiale paden is, met uitzondering van de afgegraven wierdedelen, eveneens bebouwing gesitueerd, zij het minder geconcentreerd dan aan de Kerkstraat. De bebouwing langs de buitenste halve ringweg, de Rikkerdaweg, ondersteunt de belijning van de wierde.

Een apart element in de ruimtelijke structuur vormt de opvaart en de daarlangs gesitueerde bebouwing aan de Havenstraat aan de westkant van het dorp.

Onder de historische bebouwing van Niehove bevindt zich een negental beschermde monumenten. De bebouwing in het dorp wordt overwegend gekarakteriseerd door panden opgetrokken uit rode en roodbruine baksteen, van één bouwlaag met een schild – danwel een zadeldak – al dan niet voorzien van wolfseinden en gedekt met meestal rode, soms blauwe pannen. Tevens valt vooral de verticale geleding op van de gevelopeningen.

De wegenstructuur van Niehove kenmerkt zich in de eerste plaats door de twee ringwegen, waarbij de Kerkstraat de bebouwing rondom de kerk ontsluit. Op deze Kerkstraat komen de radiaalwegen uit. Aan de zuidkant zijn dit de Smidsweg en de Tilstok en aan de noordkant zijn dit, gerekend vanaf het oosten, de Kloosterweg, het Molenpad, de ds. J. Wiegersweg en het Kerkpad. De noordelijke radiaalwegen zijn evenals de Kerkstraat met klinkers bestraat, terwijl de zuidelijke radiaalwegen onverhard zijn.

Ter hoogte van de aansluiting van de radiaalwegen op de Kerkstraat, versmalt zich over het algemeen het profiel van de radiaalwegen, door wandvorming van de bebouwing aan de Kerkstraat. Zowel de Kerkstraat als de radiaalwegen zijn smalle straten, waarbij er echter wel verschillen zijn in profiel door het al dan niet aanwezig zijn van bebouwing.

De Rikkerdaweg is als enige weg geasfalteerd, vanwege zijn functie als doorgaande weg en heeft een breder profiel dan de overige wegen en paden.

Voor een overgang vanuit het omliggende landschap naar het dorp toe zorgt de bij de toegangen van het dorp gelegen laanbeplanting. De groenstructuur van Niehove wordt in hoofdzaak bepaald door groene erven en hagen, op de scheiding van de erven. Aan de westkant van het dorp is ter hoogte van de afgraving forse beplanting aangebracht.

Nadere omschrijving van het ruimtelijk karakter

In het dorpsbeeld van Niehove neemt de kerk met kerkhof door de centrale en hoge ligging een belangrijke plaats in. Het hoogteverschil tussen het kerkhof en de Kerkstraat is duidelijk waarneembaar. De kerk zelf is een éénbeukig gebouw met een door pannen afgedekt zadeldak. In plaats van een toren bevindt zich aan de westzijde een houten dakruiter, afgedekt met leien.

Aan de Kerkstraat is de bebouwing dicht aaneengesloten, en bevindt zich vrijwel overal in dezelfde rooilijn, direct grenzend aan de verharding.

De straatruimte is opgebouwd uit een met klinkers bestrate rijbaan met aan weerszijden een smalle keienstrook. Tussen de buitenste keienstrook en de bebouwing bevindt zich een één à anderhalve meter diepe klinkerstrook, die op enkele plaatsen als voortuin in gebruik is genomen.

Door de direct aan de verharding grenzende gesloten ring van bebouwing, het groen rondom het kerkhof en de situering van het kerkgebouw in het midden ontstaat een afwisselende ruimte, met een sterk naar binnen gekeerd karakter.

De bebouwing aan de Kerkstraat vormt een sterke harmonieuze eenheid. De nokrichting van de woningen is afwisselend evenwijdig, danwel loodrecht op de Kerkstraat gericht. Hierdoor biedt het bebouwingsbeeld, door de wisseling van kop- en langsgevels een gevarieerde indruk. Deze indruk wordt versterkt door het afwisselende kleurgebruik in de gevels, waarbij bij de meeste panden gebruik is gemaakt van rode baksteen, terwijl enkele woningen wit gepleisterd zijn. De verticale geleding van de gevelopeningen, met de ingang van de woningen afwisselend op de Kerkstraat, dan wel op één van de radiaalwegen gericht, maakt het karakteristieke beeld van de bebouwing compleet.

De ring van bebouwing rond de kerk wordt op enkele plaatsen onderbroken. Ter plaatse van de aansluiting van de Smidsweg op de Kerkstraat bevindt zich een open plek, waarop oorspronkelijk een woning heeft gestaan. De omsluitende haag en achterliggende woning corrigeren enigszins de leemte die hier is ontstaan.

In de bebouwing rond de kerk vormt het voormalige cafépand een duidelijke uitzondering. Dit pand heeft behalve twee bouwlagen, ook een grotere gevelbreedte en een opvallende omlijste ingangspartij. Deze verbijzondering ten opzichte van de rest van de bebouwing, voortvloeiend uit de met dit pand samenhangende openbare functie, wordt versterkt door het iets terugwijken van het pand ten opzichte van de rooilijnen van de overige bebouwing.

Op de plaats waar de radiaalwegen, de ds. J. Wiegersweg en het Kerkpad, op de Kerkstraat aansluiten, wordt de bebouwing langs de Kerkstraat onderbroken door een driehoekig grasveld, dat wordt gebruikt als speelplaats. Het grasveld dat begrensd wordt door hagen vindt zijn oorsprong in de schoolfunctie, die de aan dit terrein grenzende woning vroeger heeft vervuld.

De Smidsweg sluit aan tussen een dubbele woning met zadeldak en de open ruimte naast een witgeverfd huisje. Hierdoor ontstaat bij deze aansluiting een breed profiel, wat zich verderop door de begrenzing van twee schuren vernauwt.

De Tilstok sluit aan, tussen een door een haag begrensd erf en de langsgevel van een woning aan de Kerkstraat. Naar het zuiden toe ontstaat hier een doorkijk naar het open landschap.

Zowel de Smidsweg als de Tilstok vormen de toegang tot boerderijen, waarbij die bij het uiteinde van de Tilstok aan het Niehoofsche Diep ligt. Aan deze zuidkant van de wierde valt vooral de radiale opbouw, met de straalsgewijze verkaveling op en het contrast tussen de openheid van het landschap en de aaneengesloten bebouwing rond de kerk.

De Kloosterweg mondt uit tussen de wagenschuur naast het cafépand en een lage woning met schilddak en witte gootlijsten. Ter hoogte van deze aansluiting verbreedt zich het profiel door de aanwezigheid van de tuin van het café, die begrensd wordt door een haag en een hek.

Het karakter van de Kloosterweg wordt vooral bepaald door diverse aangrenzende groene erven en tuinen met hagen.

Vanaf de Kerkstraat wordt het groene karakter van de Kloosterweg nog versterkt door doorkijken naar de Rikkerdaweg en zuidwaarts naar het open landschap.

Een goed beeld van de kerk met het groen daaromheen, krijgt men vanaf de Kloosterweg. Tevens valt ook het hoogteverschil op tussen het begin van de Kloosterweg bij de Rikkerdaweg en de kerksituatie.

4,110520055007

Het Molenpad sluit via een zeer nauwe doorgang tussen twee panden aan op de Kerkstraat. Dit Molenpad heeft een heel eigen karakter door de wisselwerking van bebouwing in een groene ruimte dwars op het pad. Door de nauwe aansluiting aan de Kerkstraat, ontstaat een besloten ruimte, die in noordelijke richting langzaam overgaat in een wat opener ruimte met zowel bebouwing als groene erven begrensd door hagen. Hier vanaf heeft men een goede doorkijk naar het landschap ten noorden van het dorp. Omgekeerd krijgt men vanaf de voet van de wierde aan de Rikkerdaweg, via de doorkijk van het Molenpad naar de kerk toe, een goede indruk van het hoogteverschil tussen de Rikkerdaweg en de Kerkstraat.

De ds. J. Wiegersweg heeft een wat meer bebouwd karakter dan de Kloosterweg en het Molenpad. Aan het begin van de ds. J. Wiegersweg, bij de Rikkerdaweg bevinden zich de bouwverenigingswoningen uit 1913.

Deze panden zijn opgetrokken uit zowel kalkzandsteen als rode baksteen en zijn teruggerooid ten opzichte van de straat.

De ds. J. Wiegersweg heeft door het ontbreken van bebouwing op sommige plaatsen aan de oostkant, danwel door het ontbreken van begrenzingen door hagen of bomen een ruimer profiel. In het verlengde van dit pad heeft men een brede doorkijk naar het omliggende landschap door het ontbreken op die plaats van bebouwing.

Het Kerkpad heeft een smaller profiel dan de ds. J. Wiegersweg. Een informele sfeer ontstaat doordat de bebouwing wisselend met voor-, achter- en zijkanten naar het pad is gekeerd. De meest gezichtsbepalende panden van het kerkepad zijn twee bij de aansluiting met de Kerkstraat liggende woningen. Opvallend is dat beide panden terugliggen waardoor ruimte is ontstaan voor een kleine voortuin. Tussen deze panden en de haag die de driehoekige speelplaats begrenst ontstaat een smalle doorkijk naar buiten.

De weg met het breedste profiel in Niehove is de Rikkerdaweg. De bebouwing aan de zuidkant en noordoostkant van deze weg is kenmerkend voor Niehove. Deze panden grenzen door middel van voortuinen aan de Rikkerdaweg, met uitzondering van een pand dat dienst doet als dorpshuis, waarvan het voorgebied is bestraat.

De woningen bij de uiteinden van de ds. J. Wiegersweg hebben over het algemeen wat diepere tuinen. De laanbeplanting die de toegang vormt tot het dorp zet zich niet voort in het bebouwde gedeelte van de Rikkerdaweg.

Enigszins storend aan de Rikkerdaweg is de teruggelegde woning op de hoek van het Molenpad. Storender is evenwel het aangrenzende terrein van de voormalige school, dat door een transportbedrijf wordt gebruikt en overeenkomstig dit gebruik is ingericht. De grote met asfalt verharde ruimte contrasteert sterk met het karakteristieke beeld van de kleinschalige bebouwing en de gearticuleerde ruimten daartussen.

Aan de noordwestkant van de Rikkerdaweg ligt bebouwing die in de loop van de 19de en 20ste eeuw, op een tamelijk willekeurige wijze is toegevoegd. Bij de westelijke toegang tot het dorp ligt een in het oog vallend landhuis. Dit uit de jaren twintig stammende, karakteristieke hoge huis staat geheel vrij op een ruim perceel en wijkt qua typologie sterk af van de overige dorpsbebouwing.

Aan de westkant van de kom komt op de Rikkerdaweg de Havenstraat uit. De bebouwing langs deze straat bestaat uit enkele voor het dorp kenmerkende gebouwen, maar ligt door de scheidende werking van de forse beplanting, en door de aanwezigheid van de opvaart naar het Niehoofsche Diep, afzijdig van de kern van het dorp. Op de kop van het haventje, naast de plek waar de achtkantige pelmolen heeft gestaan, is nu een door klinkers bestrate parkeerplaats aangelegd, die zich goed in het dorpsbeeld voegt.

Het ruimtelijke beeld van de Havenstraat wordt in belangrijke mate bepaald door de forse beplanting aan de westkant van de wierde op de plaats van de afgraving. Ondanks deze beplanting, waartussen zich een ijsbaan annex voetvalveld bevindt, krijgt men een doorkijk naar de kerk op de wierde en de bebouwing daar omheen.

Waar de Havenstraat langzaam overgaat in agrarische kavels langs het Niehoofsche Diep, heeft men een wijdse blik op het omliggende landschap.

Begrenzing van het dorpsgezicht

De beschreven kwaliteiten van de historisch-ruimtelijke structuur en van de bebouwing van Niehove, het huidige dorpsbeeld en de herkenbaarheid van de historische ontwikkeling daarin, rechtvaardigen een aanwijzing als beschermd dorpsgezicht ex artikel 20 van de Monumentenwet.

Tot het beschermde dorpsgezicht behoren de samenhangende onderdelen van de ruimtelijke structuur, waaruit de historische ontwikkeling is af te lezen. Deze samenhangende structuur is opgebouwd uit de kerksituatie met de bebouwing op de wierde daaromheen en de bebouwing aan de buitenzijde van de Rikkerdaweg.

Als duidelijk herkenbare begrenzing hiervan is in het oosten en het zuiden van het dorp de voet van de wierde aangehouden. In het noorden volgt de begrenzing de achterste perceelsgrenzen van de bebouwing langs de Rikkerdaweg. Aan de westkant is de begrenzing gelegd langs de opvaart en de haven, zodat de afzijdig gelegen bebouwing langs de Havenstraat buiten het aangewezen gebied blijft. De begrenzing van het beschermde dorpsgezicht is weergegeven op de bijgevoegde kaart nr. 315.

Rechtsgevolg

Ter effectuering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet, ingevolge artikel 37, achtste lid van de Wet op de Ruimtelijke Ordening, een bestemmingsplan worden ontwikkeld of herzien. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij voor het beschermingsbelang als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als een zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen. De aanwijzing beoogt op die wijze een grondslag te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die recht doet aan de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Aa, A.J. van der
Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. dl. 8. Gorinchem, 1846.

Bierma, J.
Land en Volk van Humsterland. Groningen, 1961

Formsma, W.A.; Luitjens-Dijkveld Stol, R.A. en Pathuis, A.
De Ommelander borgen en steenhuizen. Assen, 1973.

Halbertsma, H.
Frieslands oudheid. 2 dln. Amersfoort, 1982.

Klok, R.H.J.
'Terpen zullen ons een zorg zijn'. Groningse Volksalmanak, (1974–1975) 129–167.

Monté Verloren, J. Ph. de
De rechterlijke organisatie van Humsterland en die van de Marne in de Middeleeuwen. Utrecht, 1948.

Siemens, B.W.
Toelichting behorende bij de Historische Atlas van de Provincie Groningen. Groningen, 1962.

Vinhuizen, Jb.
Stads- en Dorpskroniek van Groningen. Bolsward, 1954.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

Historisch-geografisch en stedebouwkundig onderzoek:
Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

Foto's:
Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, Apeldoorn (afb. 2);
Rijksdienst voor de Monumentzorg, Zeist (afb. 1, 3, 4);
Topografische Dienst, Emmen (omslag).

Kaart en illustratie in de tekst:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,–.
Deze publikatie is schriftelijk of telefonisch te bestellen bij het
Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-78 98 80.
Onder vermelding van bestelnummer of ISBN 90 346 1230 9.

Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

4,110520055008

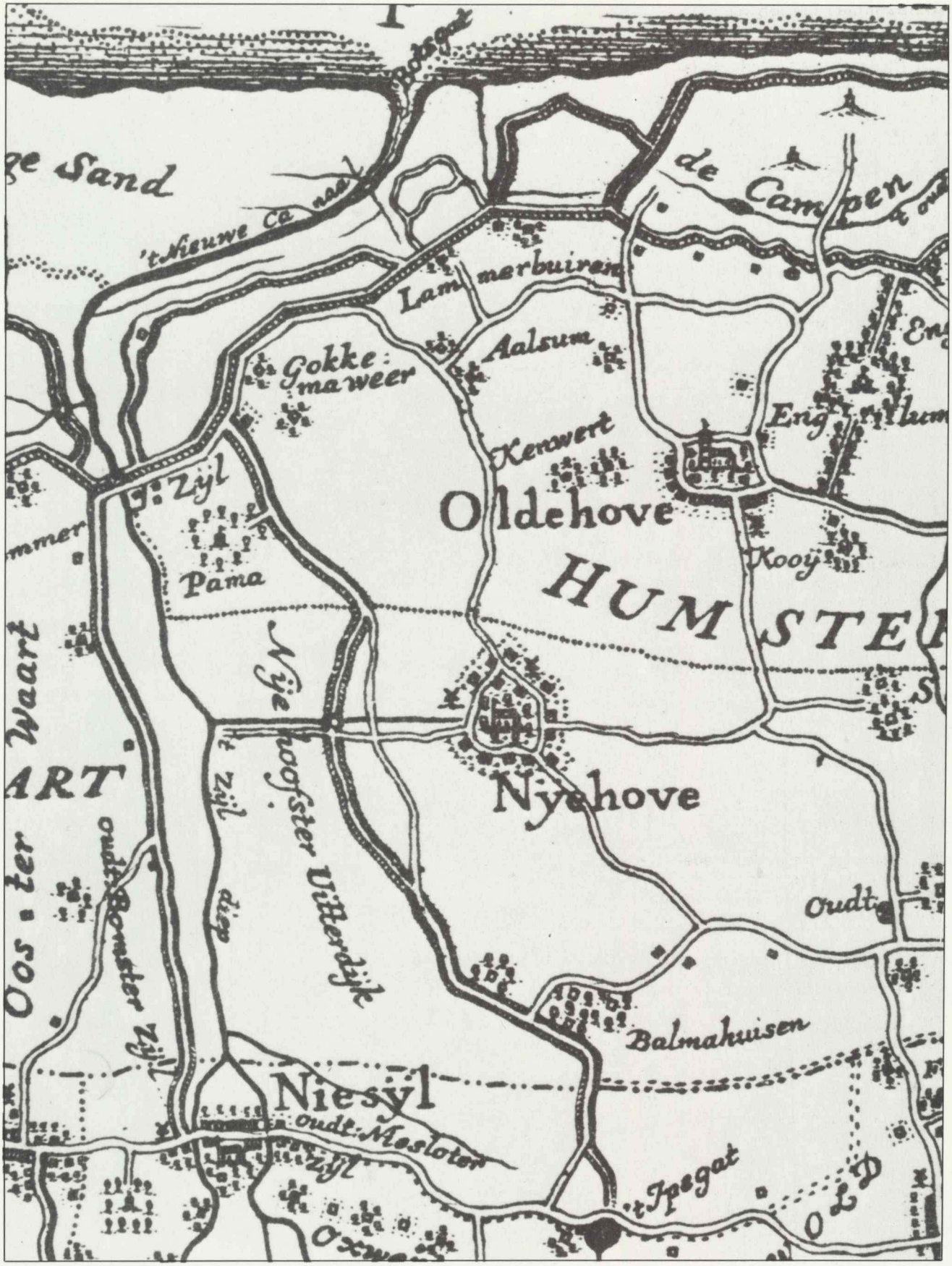

Afb. 1. Th. Beckeringh, Kaart of Landtafereel der Provincie Groningen en Ommelanden, 1781, fragment.

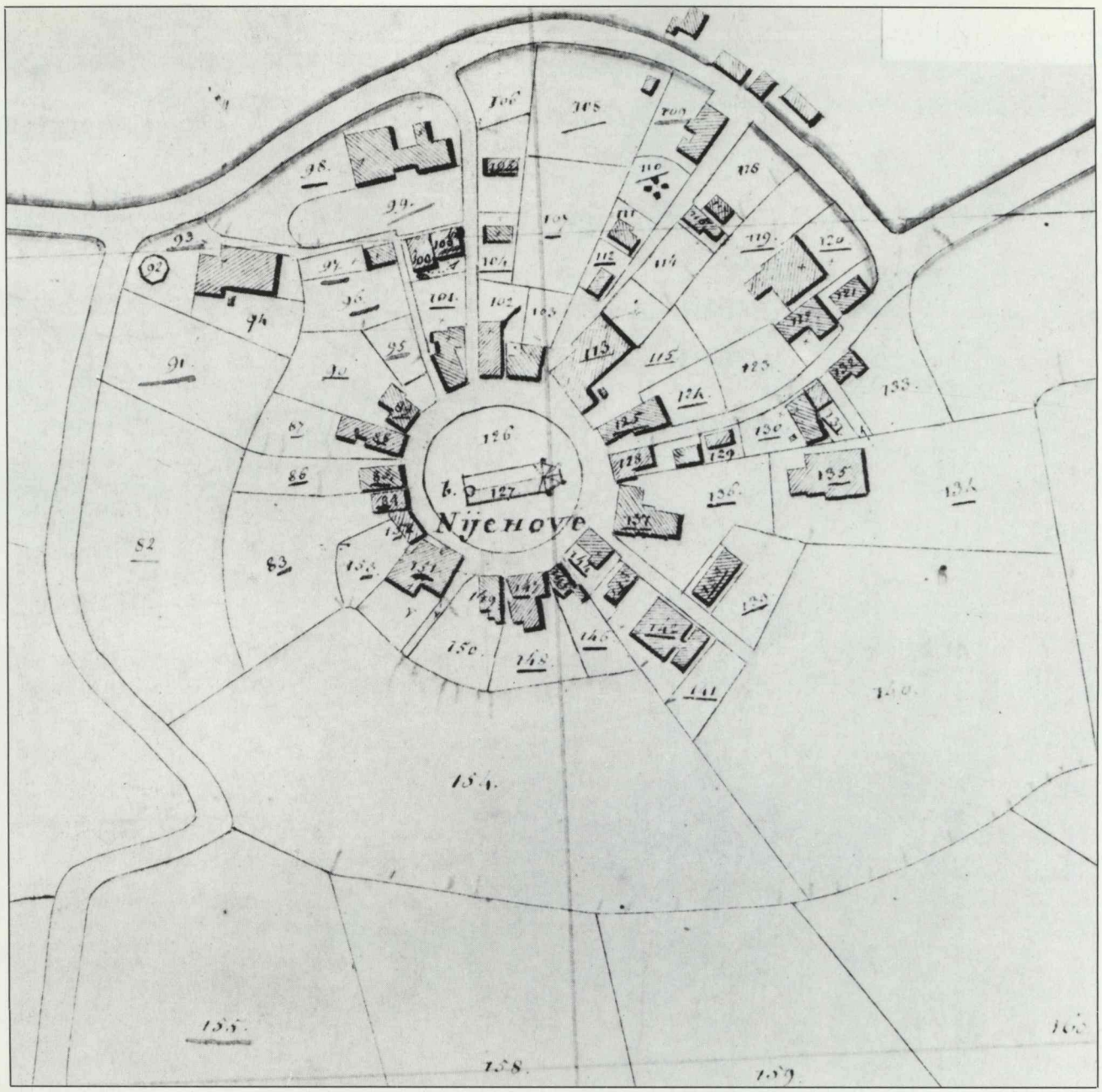

Afb. 2. Kadastraal Minuutplan gemeente Oldehove, 1820, fragment.

4.110520055009

Afb. 3. Topographische en Militaire Kaart van het Koningrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1853), blad 6, fragment.

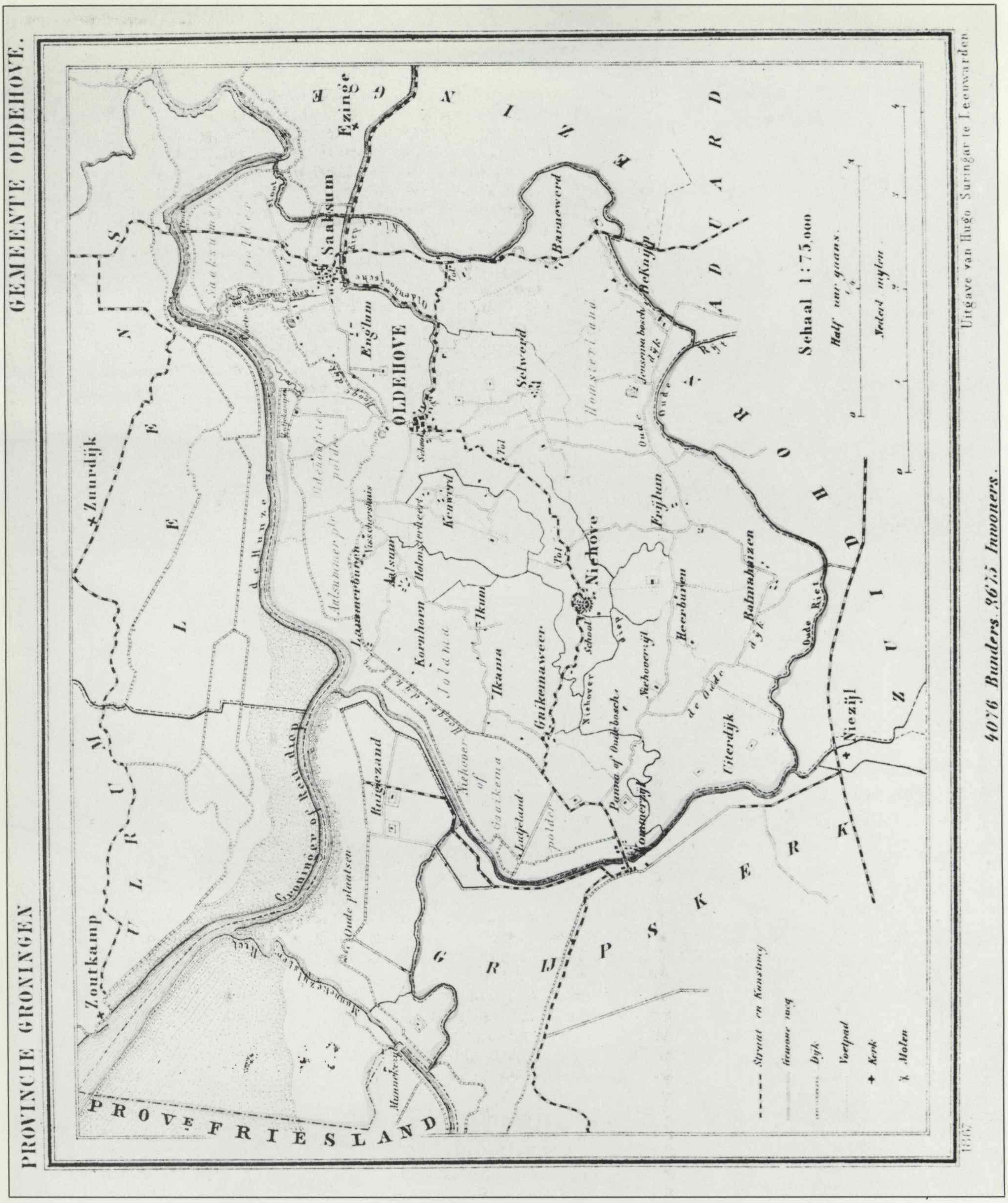

Afb. 4. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, 1867, provincie Groningen, gemeente Oldehove.